

MEZEI MILÁN

A BERETTYÓÚJFALUI ZSIDÓ KÖZÖSSÉG KIALAKULÁSÁNAK
TÖRTÉNETE. DEMOGRÁFIAI VISZONYOK
A 19. SZÁZAD KÖZEPÉIG (1746–1849)

Joggal merülhet fel a helytörténetírással szemben az a sarkalatos kérdés, hogyan beszélhető el egy – egykor virágzó, de mára teljesen eltűnt – közösség története oly módon, hogy azt magukénak érezzék az olvasók, egyszersmind hiteles narratívát adjon a berettyóújfalui zsidóság múltjáról? Ebből a szempontból nincs könnyű helyzetben a (hely)történész, mivel rögtön szembesülnie kell azzal, hogy viszonylag kevés forrás áll rendelkezésére, amely a hazai zsidó népesség megtelepülésére vonatkozik, ráadásul a helyi szakirodalomban csupán sematikus összefoglalásokkal találkozhatunk. Az 1981-es településtörténeti monográfiában a szerzők csak elvétve tettek említést a helybeli zsidóság történetéről; e tekintetben kivételt talán csak Kováts Zoltán demográfiai és Dankó Imre gazdaságtörténeti tanulmányai képeznek, amelyek hasznos adalékkal szolgálnak az itt élt izraelitákról.¹ A helytörténetírás következő mérföldköve a 2001-ben Nesher Dávid és Gerő Zsuzsa által szerkesztett Berettyóújfalu és környéke zsidóságának emlékkönyvének megjelenése volt, amelyet az Izraelben élő, Berettyóújfaluból elszármazott zsidók egyesülete adott közre.² Vitathatatlan, hogy ez a könyv máig hatóan, nagymértékben meghatározza a zsidókról vallott kollektív tudásunkat,

¹ Kováts 1981. 175–177.; Dankó 1981. 326–335.

² Nesher – Gerő 2001. Nesher Dávid, eredeti nevén Ács András, Ács (Adler) József (1904–1979) berettyóújfalui nyomdatulajdonos, nyomdász fiaként született. Neve szorosan egybeforrt az általa szerkesztett és kiadott könyvvel. Az 1954-től Izraelben működő Berettyóújfalu-Derecske és Környéke Egyesület egyik alapítója és sokáig elnöke a szintén berettyóújfalui származású Liebsztajn Sándor volt.

mivel a témával foglalkozó kutatók számára elsődlegesen Nesher Dávid mindössze 6 oldalas összegzése jelenti a kiindulópontot.³ Az ezirányú kutatások területén tapasztalható csekély érdeklődésnek köszönhetően, az elmúlt bő 20 évben nem sikerült a településtörténeti szakirodalomnak meghaladni az eddig felhalmozott ismereteket. Az egyéb, felhasználható irodalom számbavételekor érdemes megemlítenünk a Hajdú-Bihar megye zsidóságának történetét feldolgozó Halmos Sándort, aki 2003-ban megjelentett munkájában 2 oldalban summázta a berettyóújfalui izraelita hitközség történetét a kezdetektől a hitközség megszűnéséig.⁴ Ugyancsak haszonnal forgatható a MNL Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára forráskiadványa, amelyben válogatott, 18–20. századi zsidó összeírásokat, népszámlálásokat, határozatokat és dokumentumokat találhatunk.⁵

Jelen rövid tanulmányunkban az egykor Berettyóújfaluban és Berettyószentmártonban élt zsidó népesség történeti gyökereit kutatjuk. Nem célunk egy teljes, mindenre kiterjedő zsidótörténet írása, ehelyett inkább a helyi izraelita közösség kialakulásának történetiségét boncolgatjuk a kezdetektől, azaz a településen való megjelenésüktől a 19. század közepéig, 1849-ig. Erről az időszakról mindeztidáig kevés szó esett, így a rendelkezésre álló levéltári források felhasználásával a helybeli zsidóság demográfiai helyzetének felvázolására törekszünk.

A közösség történetének elbeszélését egy látszólag egyszerűnek tűnő kérdésfelvetéssel kell indítanunk; tudniillik mikor érkeztek az első zsidók a településre? Mielőtt erre a kérdésre megpróbálnánk valamiféle választ találni, ajánlatos a vizsgálódásunkat kicsit távolabbról kezdeni. A történeti előzmények a 18. század elejére nyúlnak vissza. Az uralkodók, III. Károly és Mária Terézia parancsára 1725 és 1748 között négy országos zsidóösszeírást (*Conscriptio Judaeorum*) hajtottak végre Magyarországon. 1725. július 9-én a Helytartótanács körrendelet formájában felszólította a vármegyéket és a városokat, hogy vegyék lajstromba a fennhatóságuk alá eső területeken élt zsidókat, azonban az 1727. február 6-ai keltezéssel felterjesztett Bihar vármegyei összeírás csak Nagyváradon tüntetett fel izraelitákat.⁶ Ezen aligha lehet meglepődni, hiszen 1722-ben már 20-nál több

³ Nesher 2001. 14–18.

⁴ Halmos 2003. 33–35.

⁵ Radics 1997. 9–31.

⁶ Grünvald – Scheiber 1963. 27.

zsidó család élt Váradon, akik megalapították az első hitközséget.⁷ 1735-ben a király újabb leiratban utasította a törvényhatóságokat a zsidó lakosok számbavételére, és így 1735–1738 között sor került a második országos zsidóösszeírássra. A számok beszédesek: 31 vármegyében összesen 11 621 zsidót mutattak ki; Biharban viszont csak 77 főt találtak az összeírók. Ekkoriban Nagyváradon és a hozzátartozó Pecsészőlősen 66, Nyíraczádon 5, Hajdúsámsonban pedig 6 mőzeshitű személy élt.⁸ Időközben az osztrák örökösödési háború (1740–1748) miatt pénzüiális gondokkal küszködő Mária Terézia királynőnek kapóra jött, hogy a magyar zsidóság létszáma megnőtt, ugyanis a zsidók által fizetett türelmi adót (*taxa tolerantialis* vagy *Malke-Geld*) 1743-ban rendeletileg rendkízüli hadiadóvá (*subsidium*) formálta. Kezdetben családonként 6 forintot, majd 1746-tól – miután fejadóra módosították – fejenként 2 forintot kellett fizetniük a királyi kincstárba. A türelmi adó beszéde indokolta a harmadik országos zsidóösszeírást 1743–1745 között, amelyet Biharban nem hajtottak végre. A megyei előjárók 1745. február 10-ei jelentésükben azzal védekeztek, hogy a zsidók állandó vándorlása miatt nem tudták elvégezni az összeírást. Mindazonáltal Grünvald Fülöp és Scheiber Sándor kutatásai szerint 1748-ban mégis 252 személytől szedték be a kivetett „Malke-Geldet”, ami a bihari zsidóság jelenlétéről tanúskodik.⁹

Nos, az első biztos adatunk pont ebből az időből, az 1740-es évekből származik. 1746 decemberében ugyanis Bihar vármegye végrehajtotta a türelmi adó kivetéséhez szükséges zsidóösszeírást. Az összeírók a belényesi járásban 14, az érmelléki járásban 45, a sárréti járásban 86, a váradi járásban 107 zsidó lakost találtak, azaz ez idő tájt a zsidó népesség létszáma 252 főt tett ki.¹⁰ A herceg Esterházyak derecskei uradalmához tartozó Berettyóújfalú mezővárosában Manasses/Manasse Dávid izraelita árendátor (haszonbérő) nevére bukkanunk, akit feleségével, két lányával és egy rokonával együtt a jobbágyi szolgáltatások alól felmentett libertinusok között vettek számba. Persze ebből az egyetlen adatból még nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, mivel Manasse vélhetően csak rövid ideig tartózkodott a településen. A földesúri korcsmát, boltot és

⁷ Ullmann 1901. 440.

⁸ Ember 1963. 256–259.

⁹ Grünvald – Scheiber 1963. 27.; Ember 1963. 75.

¹⁰ MNL HBVL IV.1.b 40. d. 1747. Fasc. I. No. 30.

mészárszéket 1753-tól már görög kereskedők bérelték; vagyis az első, nevesített „zsidónk” szép csendben továbbállt. Sajnálatos módon sorsának későbbi alakulásáról nem rendelkezünk információval.¹¹

Általánosságban elmondható, hogy a zsidóság a 18. században több hullámban, különböző régiókból – Lengyelország, Oroszország, Morvaország és Ausztria felől – érkezett Magyarországra. A társadalmi-jogi keretek miatt a városokból, főként a szabad királyi és bányavárosokból kiszorított vagy kitiltott zsidók többnyire a földesurak birtokain telepedtek le, így az uradalmakra, mezővárosokba és falvakba költözött izraeliták fontos szerepet játszottak a mezőgazdasági árukereskedelem lebonyolításában. A családfők főleg házalókereskedelemmel, szállításal, gabona-, bor- és állatértékesítéssel, nyersbőrök adásvételével, regálé- és haszonbérlettel foglalkoztak. Az uradalmi, közbirtokosi korcsmákat, boltokat, mészárszékeket elsősorban zsidó és görög kereskedők árendálták.¹²

Nem történt ez másképp Berettyóújfaluban sem, ahol 1745-től ténylegesen is a herceg Esterházyak voltak az urak. A földesúri joghatóság alatt álló mezőváros kedvező lehetőséget nyújtott a görög és izraelita kereskedők megtelepedésére, mivelhogy az Esterházyak előszeretettel adták árendába a regáléjogukat.¹³ Ugyanakkor a Berettyó bal partján fekvő kuriális községben, Berettyószentmártonban vélhetően a helyi közbirtokosság ösztönzésére jelentek meg az első mőzeshitűek. Az 1784–1785-ös népszámláláskor felekezeteket nem vettek figyelembe, csak a zsidókat kezelték külön, mert őket a kormányzat mentesítette a katonáskodás alól, viszont zsidó lakosokat egyik településen sem találtak.¹⁴ 14 év elteltével megváltozott a helyzet. Egy 1798–1799-ben készített összeírás szerint a Sárréti járásban összesen 251 fő zsidó élt, akik közül 1 házaspár 1 fiú- és 1 leánygyermekkel Berettyóújfaluban, 2 házaspár pedig 3 fiú- és 5 leánygyermekkel Berettyószentmártonban; vagyis Berettyóújfaluban 4, Berettyószentmártonban 12 izraelita személyt találtak az összeírók.¹⁵ Ez az újabb adat azonban felveti a kérdést, hogy

¹¹ MNL HBVL IV.1.b 40. d. 1747. Fasc. I. No. 30.; MNL HBVL IV.1.a 10. k. (1746) p. 519.; Orosz 1981. 260.

¹² Venetianer 1986. 64–71.

¹³ Orosz 1981. 260–261.

¹⁴ Halmos 2003. 33.

¹⁵ MNL OL C 55 1800. F. 1. p. 268.; Az Országos Levéltár C 55-ös fondjában található összeírásokat az MNL OL X 10872. MF 53342. számú mikrofilmjének digitalizált változatán tekintettük meg.

miképp viszonyuljunk Kertész János 1938-as megállapításához, – amelyet azóta számos szerző átvett – tudniillik, hogy a zsidóság jelenlétéről az első biztos adat 1807-ből való. „*Az izraelita egyház is igen népes, melynek első adatai 1807-ből datálódnak, ugyanis szentegylete ekkor alakult és ekkor már 15 tagú vezetősége volt, tehát a zsidóság akkor már legalább száz tagot számlált*” – fogalmazott Kertész.¹⁶ Nos, a 100 főre becsült zsidó lakosság nyilván túlzás, ami korrigálásra szorul. Ebben segítségünkre lehet egy 1811. november 26-ai dátummal keltezett türelmi adó összeírás, ami a Helytartótanács kebelében működő Zsidóügyi osztály (*Departamentum judaeorum*) iratanyagai között maradt fenn. A kimutatásból világosan kiderül, hogy Berettyóújfaluban 9 családfő háztartásában összesen 39, Berettyószentmártonban pedig 3 családfő háztartásában összesen 11 zsidó személy lakott.¹⁷ A számok tehát önmagukért beszélnek: a két település izraelita összlakossága (50 fő) csupán a fele a Kertész által becsültnek.

Ezen a ponton ki kell térnünk a hitközség alapításának mozzanatára. Általánosságban elmondható, hogy a zsidó vallásos élet kerete mindig és mindenhol a közösség (*kehila, kile*) volt, amely a 19. század közepéig nem csak vallási, hanem közigazgatási egységet is jelentett önálló bíraskodással, adószedéssel, saját szociális és oktatási rendszerrel. Egy hitközség megalakulása tradicionálisan együtt járt a temetkezési vagy szent egylet (*Hevra Kadisa*) és a vallási bíróság (*bét din*) létrehozásával. A halottaknál előírt szokásos szertartásokat (imádkozás, halottmosdítás, öltöztetés) és a temetők gondozását a szent egylet végezte. Az izraeliták között felmerülő vitás kérdések elbírálásában a legalább 3 tagú vallási bíróság volt az illetékes, az igazságszolgáltatást pedig a vallási bíró (*dajjan*) felügyelte. A zsidó közösségek élén a hitélet vezetője, a rabbi (*rebbe*) és az adminisztratív ügyek intézője, a hitközségi elnök (*ros hakał, rasekol*) állt. Az utóbbi munkáját a páratlan számú előjáróság (*alufé hakał*) segítette, melynek tagjait meghatározott időközönként a közösség szavazati joggal rendelkező adófizetői

Az összeírásban 12 település vagy lakott pusztá neve szerepel, amelyen a 251 fős zsidó lakosság a következőképpen oszlott meg: Sámsonban (a mai Hajdúsámsonban) 87, Monostorpályiban 36, Vértesen (a mai Létavértesen) 25, Boldogasszonyfalva pusztán (Debrecen határában) 21, Váncsodon 19, Biharnagybajomban 17, Berettyószentmártonban (ma Berettyóújfalu) 12, Dancsházán 11, Hosszúpályiban 8, Esztáron 6, Bihartordán 5, Berettyóújfaluban 4 fő élt ekkoriban.

¹⁶ Kertész 1938. 454.

¹⁷ MNL OLC 55 1812. F. 1. p. 6.

választották meg. Ilyen választott tisztségviselőknek számítottak a pénztárnok (*gabbaj*), a kántor (*hazzan*), a gyerekek elemi oktatásáért felelős tanító (*melamed*), a templomszolga vagy egyházi (*samesz*), a fiúgyerekek körülmételését végző met-sző (*móbel*), illetve az állatokat a vallási előírásoknak megfelelően levágó sakter. A zsidó közösségi élet szellemi és fizikai központja egyértelműen az imahely volt. A népesebb, módosabb közösségek többnyire zsinagógát (*bét kszenet*) építettek maguknak, azonban egy-egy imaház vagy imaszoba szinte minden olyan településen létezett, ahol rendelkezésre állt a *minjen*, azaz a közösségi imákhoz legalább 10 felnőtt – 13. életévét betöltött – férfi gyűlt össze. A zsinagógán kívül a hitközségek különféle intézményeket is fenntartottak, úgymint az alapfokú zsidó iskolát (*héder*), a rituális fürdőt (*mikve*) és a kóser mészárszéket.¹⁸

Miután röviden áttekintettük a zsidó közösségek hagyományos önszerveződési folyamatát, térjünk vissza a berettyóújfalui hitközség alapításának történetéhez. Kertész az eseményt 1807-re datálta, amelyet később Nesher és Halmos is átvett.¹⁹ Sőt, Nesher Dávid még a 15 fős hitközségi elöljáróság alapító tagjainak családneveit is közölte: „Áron, Asztalos, Blas, Brael, Brón, Datner, Dávid, Farkas, Feldman, Fiser, Fredents, Frenkel, Friedman, Gács”.²⁰ Érdemes ezt a felsorolást összevetni az 1811-es összeíráson szereplő nevekkal (1. sz. melléklet). Fényes Antal főszolgabíró közreműködésével 1811-ben Berettyóújfaluban Áron Ábrahám, Egri Sámuel, Nagy Mózes, Márton Sámuel, Gyémánt Simon, Dávid Sámuel, Nagy Ferenc, Márton Izsák és Jákob Ábrahám; Berettyószentmártonban pedig Áron Ábrahám, Asztalos József és Farkas Izsák nevét írták össze.²¹ Az összehasonlítás eredményeképpen kijelenthetjük, hogy az Áron, az Asztalos, a Dávid és a Farkas családok bizonyosan a hitközség alapítói közé tartoztak. Némi fejtörést okozhat, hogy Nesher szerint az első zsidó templomot 1790-ben építették, míg a hitközséget csak 1807-ben alapították.²²

¹⁸ A téma részletesebb leírását ld. Katz 2005. 1–100.; Komoróczy 2012. 1–77.

¹⁹ Kertész 1938. 454.; Nesher 2001. 14.; Halmos 2003. 34.

²⁰ Nesher 2001. 14.

²¹ MNL OL C 55 1812. F. 1. p. 6.; A vezetékneveket egységesítettük, a keresztnéveket mai helyesírás alapján adjuk közre, a forrásban lévő eredeti vezetéknevekkel kapcsolatban ld. a 39. lábjegyzetet.

²² Nesher 2001. 15. Nesher szerint az első zsidó templomot 1790-ben építették és 1840 és 1866 között tatarozták, majd 1903-ban lebontották és helyére építették az új, jelenleg is álló zsinagógát.

Figyelembe véve az 1798–1799-es összeírást, felmerül a kérdés, hogyan építettett templomot 1790-ben a helybeli zsidó lakosság, ha a két településen 1799-ben mindössze 3 család (összesen 16 fő) élt?

10 évvel később, 1821. szeptember 20-án a vármegyei tisztviselők újabb zsidóösszeírást hajtottak végre, ami az izraelita népesség nagyarányú növekedését mutatta ki: Berettyószentmártonban 4 családban 20 főt, Berettyóújfaluban 20 családban 110 főt vettek lajstromba. Jól látható, hogy Berettyóújfaluban a zsidó lakosság több mint a duplájára nőtt. Ferenc Mózes, Nagy Márton, Gyémánt József és Bernát Izsák nevét Berettyószentmártonban; Jákob Ábrahám, Jákob Márton, Áron Ábrahám, Nagy Ferenc, Egri Sámuel, Áron Jákob, Nagy Mózes, Egri Farkas, S. Tenthál Ádám, Dávid Márton, Berek Lázár, Asztalos Sámuel, Asztalos József, Frid Ferenc, Dávid Sámuel, Márton József és Áron Simon nevét Berettyóújfaluban tüntették fel (lásd 2. sz. melléklet). A névanyagot megvizsgálva, arra a következtetésre juthatunk, hogy az Egri, az Áron, a Nagy, a Márton, a Gyémánt, a Dávid, az Asztalos és a Jákob családnevek már az 1811-es összeírásban is szerepeltek, tehát ezek a családok ténylegesen megtelepedtek a mezővárosban és a kuriális községben.²³

A zsidó népesség meghatározásához segítségül hívhatjuk az 1827. évi VII. tc. által az adórendszer átalakítása miatt elrendelt összeírás eredményeit. Az összeírás során az adózó neve mellett feltüntették annak 18 és 60 év közötti családtagját is, akivel együtt élt. Emellett fény derül a lakosság foglalkozására, a rovatokban feltüntették a jobbágyokat, polgárokat, zselléreket, iparosokat, kézműveseket és a zsidókat. Az 1828-ban végrehajtott összeírás Berettyóújfaluban 11, Berettyószentmártonban 2 izraelita családfőt talált. Berettyóújfaluban Nagy Lajos, Jákob Áron, Rozinger Simon, Bernát Farkas, Hersán Jákob, Gyémánt Simon, Kalmár József, Izsák Gergely, Egri Mózes, Kis Mózes és Ványa Mózes nevére bukkanhatunk, Berettyószentmártonból viszont csak Kelner Izsák és Salamon Mózes nevét jegyezték fel.²⁴ Ahogy már megszokhattuk, a Nagy, a Jákob, a Bernát, a Gyémánt,

²³ MNL OL C 55 1812. F. 1. p. 6.; MNL OL C 55 1821. F. 1. p. 488.; A vezetékneveket egységesítettük, a keresztnéveket mai helyesírás alapján adjuk közre, a forrásban lévő eredeti vezetéknevekkel kapcsolatban ld. a 40. lábjegyzetet.

²⁴ Az 1828-as összeírás adatai elérhetőek a Magyar Nemzeti Levéltár adatbázis-gyűjtő felületén, az <https://adatbazisonline.mnl.gov.hu/adatbazis/az-1828-cvi-orszagosszeiras> oldalon.

az Egri és a Kis családnevek most is rendre előkerülnek. Meg kell jegyeznünk, hogy a korabeli zsidó lakosság létszámának nagyságára vonatkozóan eltérő adatokkal rendelkezünk. Az 1827-es egyházi schematizmus szerint Berettyóújfaluban 91, Berettyószentmártonban 7 mózeshitű személy élt; ugyanakkor Nagy Lajos statisztikai adatai alapján 1828-ban Berettyóújfaluban 81, Berettyószentmártonban 9 zsidó lakott. Persze Nagy művének megbízhatóságával kapcsolatban komoly kételyek merültek fel a történeti demográfia kutatói körében, ezért a benne szereplő népességszámokat kritikával kell kezelnünk.²⁵ A vármegye által készítettett 1829–30. évi dikális összeírásban Berettyóújfaluban 8 családfőt, Egri Sámuel és Farkas, Nagy Ferenc és Mózes, Márton Ferenc, Márton Jákob-nét, Kis Ábrahám és Gyémánt Áront jegyezték fel. Ugyanekkor Berettyószentmártonban három családfőt írtak össze, Nagy Mártont és Jónást, valamint Bernát „sidó” nevét.²⁶

Szerencsénkre az 1840-es évekből 4 zsidóösszeírás maradt fenn, amit jól hasznosíthatunk a Sárreti járás zsidóságának vizsgálatakor. Az 1840-es és az 1842–1843-as zsidóösszeírásra a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, a Helytartótanács Zsidóügyi osztályának Bihar vármegyére vonatkozó iratai között bukkantunk rá.²⁷ Tudomásunk szerint ezek az összeírások csak ebben az állagban fellelhetők, a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú–Bihar Vármegyei Levéltárában nem találhatók erről készült másolatok vagy piszkozatok. Úgy tűnik, hogy ebben az esetben a vármegyei tisztikar az eredeti összeírásokat küldte el a Zsidóügyi Osztálynak. Az 1844-es és 1846-os zsidóösszeírás eredeti íveit a megyei levéltár őrzi. Sőt az 1844-es konszkripció nyomtatott formában is elérhető, ugyanis szerepel a levéltár forráskiadványában.²⁸ Az összeírások tulajdonképpen egy kaptafára készültek, mindegyiket Miskolczy Károly főszolgabíró állította össze. A rovatok feltüntetik a különböző családtagokat (feleség, fiú- és leánygyermek, testvérek, atyafik), a zsidó és keresztény szolgákat, illetve a foglalkozási és jövedelmi adatokat. Így nincs más dolgunk, minthogy sorra vegyük ezt a 4 „adatgazdag” táblázatot.

²⁵ Nagy 1828. 93.; 98.

²⁶ MNL HBVL IV.4.a 10. d. fol. 89. Zsidó összeírások. 1829–30-as dikális összeírás, Berettyóújfalu, Berettyószentmárton

²⁷ MNL OL C 55 1840. F. 1. p. 27.; MNL OL C 55 1842. F. 1. p. 53.

²⁸ Radics 1997. 132–160.

1840-ben, Berettyóújfaluban 28 zsidó családfő élt, ezekből 4 családanya volt, akik özvegyként tartották el családjukat, az izraelita összlakosság pedig 131 főt tett ki. Ha a foglalkozási ágakat vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy 17-en kisebb kereskedést, 6-an házalást folytattak, illetve 1 személy valamilyen mesterséget űzött (lásd 3. sz. melléklet). Ráadásul 26 családfőt haszonbérliként is feltüntettek a foglalkozása mellett. A családi bevételek és kiadások mérlege tekintetében a legtöbb kiadása Rozinger Simonnak volt, aki évente 60 forintot költött el, bár az igazsághoz hozzá tartozik, hogy ő spórolt a legtöbbet, 75 forintot sikerült félretennie. A legszerényebbek közé 3 özvegy családanya, Egri Sámuelné, Hersánné és Bermánné tartozott, akik évenként csupán 8 forintot költöttek és ugyanannyit, 8 forintot takarítottak meg. A zsidóknál keresztény cselédek szolgáltak, a táblázat szerint 2 szolga és 12 szolgáló állt valamilyen alkalmazásban izraelita háztartásnál. A folyó túlpártján, Berettyószentmártonban mindössze 5 családfő, összesen 19 fő lakott, akik közül hárman kisebb kereskedéssel és ketten házalással, valamint haszonbérlelssel foglalkoztak. Legtöbb kiadással és megtakarítással Nagy Márton és Naftali József büszkélkedhetett, az előbbi 60 és 70, az utóbbi pedig 60 és 65 forintot költött, illetve spórolt meg évente. Keresztény szolgálója a községben egyedül csak Nagy Mártonnak volt.²⁹

Az 1842–1843-as zsidóösszeírás lehetőséget biztosít arra, hogy nyomon követhessük, miképp változott meg a helyzet az 1840-es esztendőhöz képest (lásd 4. sz. melléklet). Ez idő tájt 27 családfő, és összesen 124 személy alkotta Berettyóújfalu zsidó lakosságát, vagyis némi fogyatkozás (elhalálozás vagy elköltözés) mutatkozik. Főként a foglalkozások terén tapasztalhatunk nagyobb változást: csökkent a kisebb kereskedést folytatók száma, 17 helyett már csak 3 kalmárt találunk a településen, miközben a házaló tevékenységet végzők száma 6-ról 11-re nőtt; sőt, 9 személy csak kisebb haszonbérlelssel foglalkozott, a mesteremberek száma pedig 1-ről 4-re emelkedett. A cselédség számaránya alig változott, 5 szolga és 10 szolgáló teljesített szolgálatot zsidóknál, közülük csak 2 zsidó szolgált más zsidó gazdát, a többi mind keresztény volt. A legtöbb kiadással ismét Rozinger Simon rendelkezett, immáron 100 forintot költött és alig 20 forintot spórolt évente,

²⁹ MNL OL C 55 1840. F. 1. p. 27.; A vezetékneveket egységesítettük, a keresztnéveket mai helyesírás alapján adjuk közre, a forrásban lévő eredeti vezetéknevekkel kapcsolatban ld. a 41. lábjegyzetet.

miközben Gács Mózes, Milicz Jeremiás és Nagy Lajos tizedannyit költekezett. Berettyószentmárton zsidó lakossága rendkívüli módon, szinte ugrásszerűen megnövekedett, 10 családot és 57 főt írtak össze a községben. Foglalkozásukra nézvést 2 kisebb kereskedő, 2 házaló, 5 kisebb haszonbérő és 1 szekeres gazdagította a helyi társadalmat. Mindössze 3 keresztény szolgáló dolgozott zsidó személynél. A legmagasabb kiadást Jakób Sámuel könyvelhette el, aki 300 forintot költött, és 100 forintot takarított meg magának. A legszerényebben Egri Mózes élt, aki 50 forintot adott ki évente, igaz félretenni sem tudott semmit.³⁰

Szembetűnő, hogy a következő évben, 1844-ben Berettyóújfalu zsidó népessége jelentősen megcsappant, 21 családfő, összesen 90 fő lakott a mezővárosban (lásd 5. sz. melléklet). A foglalkozási ráta a következőképpen alakult: 9 kisebb kereskedő, 9 kisebb haszonbérő, 3 házaló és 1 mesterember tevékenykedett a településen, akik 1 zsidó és 2 keresztény szolgát, valamint 14 keresztény szolgálót foglalkoztattak. A kiadási és spórolási listát ismét Rozinger Simon vezette 250 és 50 forint költekezéssel, illetve megtakarítással. A legkevesebbet, 60 forintot Sári Izrael, Farkas József és Fein Ignác költötte. Berettyószentmártonban is visszaesést tapasztalhatunk: 9 családban 45 fő izraelita élt. Ezek közül 4-en házalással, 5-en kisebb haszonbérlelssel foglalkoztak. A faluban 4 zsidó 1-1 keresztény szolgálót tartott alkalmazásban. Időközben Jakób Sámuel visszaszorult a második helyre, a legtöbbet, 300 forintot Naftali József költötte, viszont spórolt pénzzel sem ő, sem más nem rendelkezett.³¹

Az utolsó összeírást 1846-ban hajtották végre (lásd 6. sz. melléklet). A berettyóújfalui zsidó közösség létszáma tovább csökkent, 22 családban csupán 79 fő élt. A kisebb haszonbérlelssel foglalkozók száma időközben 9-ről 12-re szaporodott, míg a kisebb kereskedést űzők száma csökkent, 9-ről 7-re; egyedül a házalók aránya nem változott, ők továbbra is 3-an voltak Berettyóújfaluban. 3 keresztény szolga, 1 izraelita és 14 keresztény szolgáló cselédeskedett zsidóknál. Rozinger Simon kiadása megduplázódott, már 500 forintot költött évente, miközben

³⁰ MNL OL C 55 1842. F. 1. p. 53.; A vezetékneveket egységesítettük, a keresztnéveket mai helyesírás alapján adjuk közre, a forrásban lévő eredeti vezetéknevekkel kapcsolatban ld. a 42. lábjegyzetet.

³¹ Radics 1997. 142–144.; 157–158.; A vezetékneveket egységesítettük, a keresztnéveket mai helyesírás alapján adjuk közre, a forrásban lévő eredeti vezetéknevekkel kapcsolatban ld. a 43. lábjegyzetet.

Farkas József és Miliczner Jeremiás csak az 1/25-öd részét, 20 forintot. Ugyan-
ebben az időben, Berettyószentmártonban 8 család és 48 fő lakott, vagyis mini-
málisan növekedett a zsidó népesség aránya. 5 kisebb kereskedő és 3 házalo te-
vékenykedett a községben, akik 4 keresztény szolgát foglalkoztattak. A legtöbb
költséget Nagy Lajos számlázhatta el, 90 forintot, ellenben Speizer Mihály 20
forintot költsékezett az 1845-ös esztendőben.³²

Mint láhattuk, a zsidó népesség letelepedési folyamatának vizsgálata során a
kutató kénytelen-kelletlen a rendelkezésre álló zsidóösszeírásokra hagyatkozni ki-
indulópontként. Persze nem mondhatunk le arról a kutatói meggyőződésünkről,
hogy más források bevonásával esetleg árnyalhatjuk az ekképp kialakult történeti
narratívát. Berettyóújfalu esetében, szerencsénkre fennmaradt egy 1846-ban ké-
szített – vagyis az 1846-os zsidóösszeírás évéből származó – házösszeírás, ame-
lyet témánk szempontjából felhasználhatunk. Az összeírást áttanulmányozva
megdöbbenve tapasztalhatjuk, hogy abban izraelita felekezethez tartozó személy-
névre alig bukkanunk. Mindössze öt névről feltételezhetjük, hogy zsidó személyt
takar. A 87. házszám alatt, Sz. Balog András házában lakó Nagy Ábrahám; a 91.
házszám alatt, Guja Jánosnál lakó Nagy Benjámin; a 327. házszám alatt saját
házzal bíró Márton Ferenc árendás; a 351. házszám alatt összeírt Potyok István
házában lakó Salhazel Márton és a 633. házszám alatt saját lakóházzal rendelkező
Nagy Benjámin tekinthető izraelitának.³³ A két összeírást összevetve, a névanya-
got vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy csak Nagy Ábrahám, illetve Márton Ferenc
kapcsán beszélhetünk egyezéstről. Igaz, Márton Ferenc helyett özvegye, Márton
Ferencné szerepel az 1846-os zsidóösszeírásban, – vélhetően férje 1844–1846
között elhalálozott – azonban Márton Ferenc neve szerepel az 1844-es listán, így
beazonosíthatóvá vált a családnév.

Érdekes a családneveket jobban megvizsgálni. Az 1811–1846 közötti időben
az összeírásokban a Nagy, a Farkas, az Áron és a Silye családnevek fordulnak
elő a legnagyobb számmal. Az Asztalos, Dávid, Egri, Hersán, Jákob, Márton,
Miliczner és Rozinger családok szintén gyakran szerepelnek, így ezek a családok

³² MNL HBVL IV.4.a 10. d. fol. 223–224. Zsidó összeírások. 1846. évi összeírás, Berettyóújfalu, Berettyószentmárton.; A vezetékneveket egységesítettük, a keresztnéveket mai helyesírás alapján adjuk közre, a forrásban lévő eredeti vezetéknevekkel kapcsolatban ld. a 44. lábjegyzetet.

³³ MNL HBVL V.612.a 2. d. 1846. évi összeírás, Berettyóújfalu. (Ld 1. sz. függelék a kötet végén.)

a helyi zsidó közösség oszlopos tagjainak tekinthetőek. Sőt, az azonos családnevet viselő egyének esetében feltételezhetjük a személyek közötti közeli (apa-fiú, testvér) vagy távoli rokonságot. Gondoljunk csak az összeírásokban gyakran előforduló Nagy, Farkas, Silye, Rozinger, illetve Márton vezetékevekre (lásd 1.; 2. kimutatást, illetve a 3. diagramot).

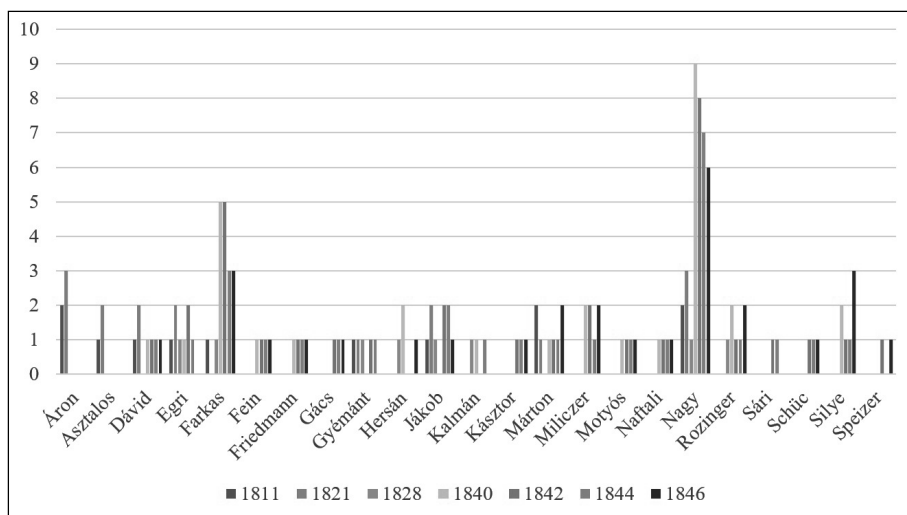
1. Kimutatás a berettyóújfalui zsidó családnevek gyakoriságáról 1811 és 1846 között

Családnév	1811	1821	1828	1840	1842	1844	1846
Áron	1	3					
Asztalos		2					
Berek		1					
Berman				1			
Dávid	1	2		1	1	1	1
Egri	1	2	1	1	1		
Farkas			1	5	5	3	3
Fein				1	1	1	1
Frid		1					
Friedmann				1	1	1	1
Gács					1	1	1
Glück					1		
Grószmann				1			
Gyémánt	1		1				
Hersán			1	2			1
Izrael							1
Izsák			1				
Jákob	1	2	1		1	2	

Családnév	1811	1821	1828	1840	1842	1844	1846
Kalmán			1	1		1	
Kis			1				
Kohn					1		
Lőrinc						1	
Márton	2	1		1	1	1	2
Miliczner				2	2	1	2
Motyós				1	1	1	1
Nagy	2	2	1	5	4	3	2
Rosenfeld					1		
Rozinger			1	2	1	1	2
Sári					1	1	
Schüc					1	1	1
Silye				2	1	1	3
S. Thental		1					
Szabó				1			
Ványa			1				
Veisz					1		

2. Kimutatás a berettyószentmártoni zsidó családnevek gyakoriságáról 1811 és 1846 között

Családnév	1811	1821	1828	1840	1842	1844	1846
Áron	1						
Asztalos	1						
Bernát		1					
Egri					1	1	
Farkas	1						
Ferenc		1					
Gyémánt		1			1	1	
Jákob					1		1
Kásztor					1	1	1
Kelner			1				
Naftali				1	1	1	1
Nagy		1		4	4	4	4
Salamon			1				
Speizer					1		1

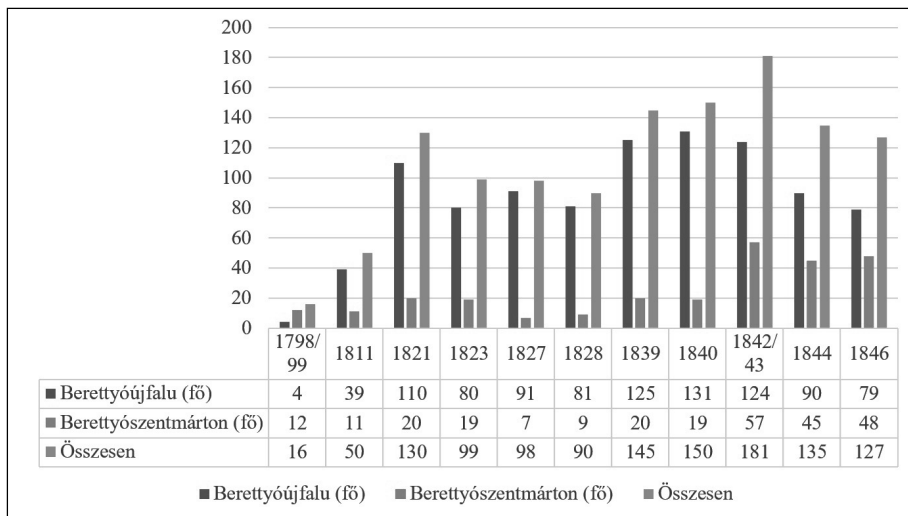

3. A leggyakoribb zsidó családnevek Berettyóújfaluban és Berettyószentmártonban összesen 1811 és 1846 között³⁴

A 4–5. táblázatban a zsidó közösség 1798–1846 közötti demográfiai adatait rögzítettük, hogy ezzel is szemléltessük a népességmozgást Berettyóújfaluban és Berettyószentmártonban. Az 1798–1821 közötti időszakot vizsgálva Berettyószentmártonban lassú növekedést tapasztalhatunk az izraelita népesség körében, míg ugyanekkor Berettyóújfaluban egy népességrobbanás történik, hiszen 1811-től 1821-ig, 10 év alatt a zsidó lakosság száma majdnem megháromszorozódott, 39-ről 110-re emelkedett. 1821–1828 között mindkét településen nagyarányú népességfogyás jelentkezett, Berettyószentmártonban majdnem felére, 19-ről 9-re; Berettyóújfaluban pedig 110-ről 81-re csökkent a mózes-hitűek száma. 1828-tól 1840-ig újból népességnövekedést figyelhetünk meg, Berettyóújfaluban 81-ről 131-re, Berettyószentmártonban 9-ről 19-re emelkedett a zsidók aránya. A következő, 1840–1846 közötti periódus Berettyóújfaluban népességcsökkenést mutat, az izraeliták száma 131-ről 79-re zuhant, miközben Berettyószentmártonban 3 év alatt, 1840-től 1843-ig megháromszorozódott a zsidóság létszáma, 19-ről 57-re nőtt, majd a következő 3 évben lassan csökkent,

³⁴ A leggyakoribb zsidó családnevek kimutatása során csak az összeírásokban az egy-nél többször előforduló családneveket vettük a vizsgálat során számításba.

57-ről 48-ra. A vizsgált időszakban (1823–1839 között) a zsidók össznépességéhez viszonyított számaránya jelentéktelennek tűnhet, hiszen a két településen élt izraelita lakosság a helyi társadalom mindössze 1–2,5%-át tette ki. Kováts Zoltán demográfiai vizsgálatai szintén alátámasztják, hogy a 19. században nagyobb arányú beköltözést elsősorban a zsidó népesség esetében tapasztalhatunk.³⁵

4. A zsidó népesség alakulása 1798–1846 között

5. A zsidók aránya az össznépességhez viszonyítva³⁶

Év	Berettyóújfalu			Berettyószentmárton		
	Zsidók (fő)	Össznépesség (fő)	Zsidók százalékos aránya	Zsidók (fő)	Össznépesség (fő)	Zsidók százalékos aránya
1823	80	4641	2%	19	1012	2%
1827	91	4658	2%	7	1109	1%
1839	125	4936	2,5%	20	1273	2%

³⁵ Kováts 1981 169–170. A 2. sz. táblázat készítésekor az egyházi sématisztusokban feltüntetett, a külterületen élő zsidó lakosságot nem vettük figyelembe, mivel a Kovács puszta nem számítottunk egyik általunk vizsgált településhez sem.

³⁶ A táblázatban szerepelő százalékos arányokat kerekítve adtuk meg.

1848 folyamán számos szempont alapján számba vették az ország lakosságát, vagy annak legalábbis egy részét. Összeírták a választásra jogosultakat, a nemzetőri szolgálatra, katonáskodásra kötelezetteket, illetve a zsidó lakosokat. Szemere Bertalan belügyminiszter 1848. május 13-án, 1261. szám alatt kelt rendeletében utasította a hatóságokat a zsidók összeírására.³⁷ Bihar vármegyében egyedül a váradi járásban és Nagyváradon végezték el a zsidók lajstromba vételét, a sárréti járásban nem került sor rá. Azonban a váradi járásban is találunk jó néhány személyt, akinek a születése helyéül Berettyóújfalut jelölték meg: például a Nagyváradon összeírt Áron Jákob 50 éves házala és fia, Áron Áron; özvegy Groszmanné gyermekei, József, Léni, Lizi és Regina; Diósi Borcsa; Rozenczveig Regina Berettyóújfaluban látták meg a napvilágot.³⁸ Más megyékben is írtak össze innen származó izraelitákat. A szomszédos, de Szabolcs vármegyében fekvő Földesen lakott 1848-ban Jákob Ferenc pap, aki Berettyóújfaluban született, Békés vármegyében pedig Gyoma mezővárosában Gyémánt Lőrinc nevére bukkanunk, aki Berettyószentmártonban jött a világra.³⁹

Tanulmányunkban arra vállalkoztunk, hogy bemutassuk a források segítségével a berettyóújfalui–berettyószentmártoni zsidó közösség kialakulásának történetét, illetve reprezentálni kívántuk a zsidóösszeírások felhasználásával a helybéli izraeliták népesedéstörténetét a 19. század első felében. Reméljük, a részeredmények dacára, írásunkkal sikerült a nálunk még „gyerekcipőben járó” zsidókutatósokra ösztönzően hatni.

³⁷ MNL HBVL IV.101.a 1. k. 1614/1848.-as jkv-i bejegyzés; MNL HBVL IV.101.b. 4. d. 1015/1848. sz. írat

³⁸ MNL HBVL IV.4.a. 10. d. fol. 259–261., 277., 286. Zsidó összeírások. 1848. évi összeírás, Nagyvárad

³⁹ Veliky 2002. 129.; K. Cseh 2002. 56.

Mellékletek

1. melléklet – Az 1811-es zsidó összeírás⁴⁰

Személyek								
Név	Családfő	Feleség	Gyermekek neme		Szolgák	Atyafik	Testvérek	Egy háztartásban élők száma
			Fiú	Lány				
Berettyóújfalu								
Áron Ábrahám	1	1		1				3
Egri Sámuel	1	1				1		3
Nagy Mózes	1	1	4	3	1			10
Márton Sámuel	1	1		1				3
Gyémánt Simon	1	1	1	3			1	7
Dávid Sámuel	1	1	1	1				4
Nagy Ferenc	1	1	2	1				5
Márton Izsák	1	1						2
Jákob Ábrahám	1	1	1			1		4
Berettyószentmárton								
Áron Ábrahám	1	1	1					3
Asztalos József	1	1	1	2				5
Farkas Izsák	1	1		1				3

⁴⁰ MNL OL C 55 1812. F. 1. p. 6. Conscriptio Integralis Populationis Status Judaeorum in Comitatu Bihariensi Processu Sárréte degentium 1811. Az adattáblánkba nem került be az eredeti táblázatból az összesen, a szolgáló, a kereskedő, a nagykereskedő 2000 feletti és 1000-ig meghatározott kategóriája, a házaló 250-ig tartó kategóriája, az árendátor (haszonbérlet) 1000-ig tartó meghatározása és a mesterember oszlopok, mivel ezekben nincs számadat. A családnevek egységesítése miatt a forrásban lévő Martinus és Jákob vezetéknév helyett a Márton és Jákob neveket használtuk.

Foglalkozása					
Nagy- kereskedő	Házaló		Haszonbérelő		Elszegényedett, mások támogatásából él
500-ig	125-ig	100-ig	500-ig	250-ig	
			1		
			1		
1					
				1	
			1		
				1	
	1				
		1			
	1				
		1			
				1	
					1

2. melléklet – Az 1821-es zsidó összeírás⁴¹

Családfő vagy családanya neve	A családfővel egy háztartásban élők					
	Családfő	Feleség	Gyermekek neme		Testvérek	Atyafik
			Fiú	Lány		
Berettyóújfalu						
Jákob Ábrahám	1	1	5	1	1	
Jákob Márton	1	1		1		
Áron Ábrahám	1	1				
Nagy Ferenc	1	1	5	2		
Egri Sámuel	1	1	2	2		1
Áron Jákob	1	1		2	1	
Nagy Mózes	1	1	2	3		
Egri Farkas	1	1		2		
S. Thental Ádám	1	1	5			
Dávid Márton	1	1		3		
Berek Lázár	1	1	4	3		
Asztalos Sámuel	1	1		1		
Asztalos József	1	1	1	2		
Frid Ferenc	1	1	2	3		
Dávid Sámuel	1	1	4	1		
Márton József	1	1	2	1		
Áron Simon	1	1				

⁴¹ MNL OL C 55 1821. F. 1. p. 488.; Conscriptio Integralis Populationis Status et Proventum Judaorum in Comitatu Bihariensi anno Militari 1820/1 existentium in Processu Sárréte. Az adattáblánkba nem került bele az eredeti táblázatból a családanya (özvegy), egyszersmind, szolga, szolgáló, nagykereskedő és megjegyzések, valamint az éves jövedelem krajcárra vonatkozó oszlopa mivel ezekben nincs (releváns) számadat. A családnevek egységesítése miatt a forrásban lévő Ferentz vezetéknev helyett a mai helyesírásnak megfelelő Ferenc formát használtuk.

A család létszáma összesen	A családfő vagy családanya foglalkozása					Éves jövedelem
	Kereskedő, kalmár	Házaló	Mesterember	Haszonbérló	Elszegényedett	ft.
9		1				20
3	1					60
2		1				20
9		1				20
7		1				40
5				1		20
7		1				20
4		1				15
7				1		15
5		1				20
9		1				15
3		1				25
5		1				15
7		1				20
7		1				20
5				1		25
2		1				15

Családfő vagy családanya neve	A családfővel egy háztartásban élők					
	Családfő	Feleség	Gyermekek neve		Testvérek	Atyafik
			Fiú	Lány		
Berettyószentmárton						
Ferenc Mózes	1	1	2	1	1	
Nagy Márton	1	1	1	2		
Gyémánt József	1	1				
Bernát Izsák	1	1		3		

A család létszáma összesen	A családfő vagy családanya foglalkozása					Éves jövedelem
	Kereskedő, kalmár	Házaló	Mester-ember	Haszon-bérlő	Elszegé-nyedett	ft.
6				1		10
5			1			10
2		1				5
5					1	

3. melléklet – Az 1840-es zsidó összeírás⁴²

Családfő vagy családanya neve	Családfő vagy anya	A családfővel egy háztartásban élők							Összesen	
		Feleség	Gyermekek neme		Testvérek	Atyafik	Szolgák	Szolgá- lók	Zsidó	Keresztény
			Fü	Lány			Keresz- tény	Keresz- tény		
Berettyóújfalu										
Rozinger Simon	1	1	6					1	8	1
Hersán Jákób	1	1	1	3	1				7	
Silye Sámuel	1	1	1	2	1			1	6	1
Farkas Mózes	1	1	3	1			1	1	6	2
Silye Ferenc	1	1	1		1	1		1	5	1
Nagy Ferenc	1	1	1						3	
Nagy Lajos	1	1	1	3					6	
özv. Egri Sámuelné	1		1	2					4	
Farkas Bénjámin	1	1	2	3				1	7	1
Grószmann Ferenc	1	1	3	1				1	6	1
Militzer József	1	1	3	1				1	6	1
ör. Nagy Mózesné	1								1	
Rozinger József	1	1	1	1			1	1	4	2

⁴² MNL OL C 55 1840. F. 1. p. 27.; Conscriptio Judaeorum in Comitatu Bihariensi Processu Sárrét degentium 1840. Az adattáblánkba nem került be az eredeti táblázatból a zsidó szolgáló és szolga, a családfő gondoskodása alá tartozók, a kereskedő, a kalmár nagyobb kategóriája, a haszonbérlo nagyobb kategóriája, a fizetési zsidók csoportja, a más módon élők, a koldusok, az éves jövedelem krajcárra vonatkozó és a 13. és 24. rovatbeli személyek állapotának magyarázatát tartalmazó oszlopok, mivel ezekben nincs számadat. A 13. és 24. rovat a családfő gondoskodása alá tartozókat, valamint a más módon élőket jelenti az eredeti táblázatban. A családnevek egységesítése miatt a forrásban lévő Sie, Grószman, Miltzer, Kalmán, Fridman, Matyus vezetékeinek helyett a Silye, Grószmann, Milicz, Kálmán, Friedmann, Motyós neveket használtuk.

A családfő vagy családanya foglalkozása					Jövedelem amit a családfő vagy anya évenként	
Kereskedő, kalmár		Művész vagy mestermember	Kisebb haszonbérlet	Fizetési	elköl	félretesz
Kisebb	Házaló			Keresztényeké	Ft	Ft
1			1		60	75
1			1		50	55
1			1		40	45
1			1		20	22
1			1		35	38
			1		15	15
1			1		20	22
			1		8	8
1			1		50	55
1			1		30	35
1			1		30	35
1			1		10	10
1			1		35	38

Családfő vagy családanya neve	Családfő vagy anya	A családfővel egy háztartásban élők							Összesen	
		Feleség	Gyermekek neme		Testvérek	Atyafik	Szolgák	Szolgá- lók	Zsidó	Keresztény
			Fiú	Lány			Keresz- tény	Keresz- tény		
Márton Ferenc	1	1	3	2				1	7	1
Farkas Bernát	1	1	2	3				1	7	1
Szabó Mózes	1	1	2	2					6	
Dávid Mózes	1	1	3	1				1	6	1
Nagy Jónás	1	1	1						3	
Kálmán József	1	1	1					1	3	1
Motyós Ferenc	1	1	3	1					6	
Farkas József	1	1		1					3	
Fein Ignác	1	1	2						4	
Farkas Sámuel	1	1		1					3	
Friedmann Márton	1	1	3	1				1	6	1
Milicz Ábrahám	1	1	1						3	
Nagy Mózes József	1	1	1						3	
özv. Bermánné	1								1	
özv. Hersánné	1								1	
Berettyószentmárton										
Nagy Márton	1	1	4					1	6	1
Nagy Simon	1	1							2	
Nagy Bernát	1	1	1						3	
Naftali József	1	1	1	1					4	
Nagy Ábrahám	1	1	1	1					4	

A családfő vagy családanya foglalkozása					Jövedelem amit a családfő vagy anya évenként	
Kereskedő, kalmár		Művész vagy mestermember	Kisebb haszonbérlet	Fizetési	elköl	félretesz
Kisebb	Házaló			Keresztényeké	Ft	Ft
1			1		30	33
1			1		30	38
		1	1		15	15
1			1		25	28
1			1		25	28
1			1		35	38
	1		1		12	12
	1		1		30	35
	1		1		25	28
	1		1		25	28
1			1		20	23
	1		1		20	23
	1		1		20	23
					8	8
					8	8
1				1	60	70
1			1		20	23
	1				5	5
1			1		60	65
	1				20	22

4. melléklet – Az 1842–3-as zsidó összeírás⁴³

Családfő vagy családanya neve	Családfő vagy anya	A családfővel egy háztartásban élők							
		Feleség	Gyermekek neme		Testvérek	Atyák	Szolgák		Szolgálok
			Fiu	Lány			Zsidó	Keresz- tény	Keresz- tény
Berettyóújfalu									
Friedmann Márton	1	1	2	2				1	1
Farkas Mózes	1	1	1	2					1
Farkas Bernát	1	1		2				1	1
Nagy Lajos	1	1		1					
Nagy Illyés	1	1	2						
Nagy Ábrahám	1	1		2					
Silye Sámuel	1	1	3	2					1
Miliczner József	1	1	2	1					1
Márton Ferenc	1	1	2	1					1
Egri Sámuelné	1		1						
Farkas József	1	1		1					
Jákob Ferenc	1	1	1	3					1
Glück Antal	1	1	3	1					
Miliczner Jeremiás	1	1	2	1					
Fein Ignác	1	1		2					
Nagy Mózes	1	1	2	3					

⁴³ MNL OL C 55 1842. F. 1. p. 53.; Öszve írása Bihar megye Sárréti Járásában kebelezett városokban és helységeiben lakó zsidóknak 1842/3-ik évről. Az adattáblánkba nem került bele az eredeti táblázatból a zsidó szolgák, a kereskedő, kalmár nagyobb kategóriája, a haszonbérli nagyobb kategóriája, a családfő gondoskodása alá tartozók, a fizetések, a koldusok és az éves jövedelem krajcárja vonatkozó oszlopai mivel ezekben nincs számadat. A családnevek egységesítése miatt a forrásban lévő Rosinger, Miliczner, Friedman, Gácsir, Silye vezetéknév helyett a Rozinger, Miliczner, Friedmann, Gács, Silye neveket használtuk.

Összesen		A családfő vagy családanya foglalkozása					Jövedelem amit a családfő vagy anyja évenként		A más módon élő meghatározása
Zsidó	Keresztény	Kereskedő, kalnár	Házaló	Művész vagy mesterember	Kisebb haszonbérő	Más módon élő	elköl	félretesz	
							Ft	Ft	
6	2				1		50	10	
5	1				1		20	5	
4	2				1		30	3	
3					1		10		
4			1				15		
4			1				15		
7	1	1					35	5	
5	1				1		58	18	
5	1	1					60	10	
3			1				12		
3			1				18	3	
6	1	1					30	5	
6			1				36		
5			1				10		
4			1				15		
7				1			20		

Családfő vagy családanya neve	Családfő vagy anya	A családfővel egy háztartásban élők							
		Feleség	Gyermekek neme		Testvérek	Atyák	Szolgák		Szolgák Keresztény
			Fiú	Lány			Zsidó	Keresztény	
Rozinger Simon	1	1	3					1	1
ifj. Dávid Mózes	1	1		2					
Sári Izrael	1	1	1						
Farkas Márton	1	1	1	1					1
Motyós Farkas	1	1	2	1					1
Farkas Sámuel	1	1		2					
Gács Mózes	1	1							
Veisz Ferenc	1	1	2	3			1		
Kohn Jankó	1	1	1	2			1		
Rosenfeld Mihály	1	1	1						
Schüc József	1	1	1						
Berettyószentmárton									
Nagy Márton	1	1	4						1
Egri Mózes	1	1	1	5					
Naftali József	1	1	3	1	1				
Jákob Sámuel	1	1	3	2	1				
Nagy Simon	1	1				1			1
Gyémánt József	1	1	1						
Speizer Mihály	1	1		1					
Nagy Bernát	1	1	1	2					1
Kásztor Gergely	1	1	2	5					
Nagy Ferenc	1	1	2	1					1

Összesen		A családfő vagy családanya foglalkozása					Jövedelem amit a családfő vagy anyja évenként		A más módon élő meghatározása
Zsidó	Keresztény	Kereskedő, kalnár	Házaló	Művész vagy mesterember	Kisebb haszonbérlet	Más módon élő	elkölts	féltre sz	
							Ft	Ft	
5	2				1		100	20	
4				1			20		
3					1		10		
4	1				1		40	5	
5	1		1				20		
4					1		15		
2			1				10		
8				1			25		
6				1			30		
3			1				30		
3			1				20		
6	1	1					200	50	
8			1				50		
7		1					150	40	
8					1		300	100	
3	1				1		200	60	
3					1		80	20	
3						1	70	10	szekeres
5	1		1				65	7	
9					1		140		
5	1				1		200	50	

5. melléklet – Az 1844-es zsidó összeírás⁴⁴

Családfő vagy családanya neve	Családfő vagy anya	A családfővel egy háztartásban élők						
		Feleség	Gyermekek neme		Atya(nk	Szolgák		Szolgálók
			Fiú	Lány		Zsidó	Keresz- tény	Keresz- tény
Berettyóújfalu								
Friedmann Márton	1	1						1
Farkas Mózes	1	1	3	1				1
Farkas Bernát	1	1	1	2				
Silye Sámuel	1	1	3	3				1
Milicz József	1	1	2	1				1
Márton Ferenc	1	1		1				1
Jákob Ferenc	1	1	1	2				1
Fein Ignác	1	1		1				
Rozinger Simon	1	1	1				1	1
Nagy Ábrahám	1	1	1	1				1
Farkas József	1	1	2	2				1

⁴⁴ MNL HBVL IV.4.a 10. d. 16. fol. 164–165.; Öszveírása T. N. Bihar megye Sárréti járásában kebelezett Városokban és Helységekben lakó Sídóknak 1844ik évről. Az adattáblánkba nem került bele az eredeti táblázatból a testvérek, a zsidó szolgák, a családfő gondoskodása alá tartozók, a kereskedő, kalmár nagyobb kategóriája, a haszonbérlet nagyobb kategóriája, a fizetések, a más módon élők, a koldusok, a 13. és 24. rovatbeli személyek állapotának magyarázatát, valamint az éves jövedelem krajcárja vonatkozó oszlopai mivel ezekben nincs számadat. A 13. és 24. rovat a családfő gondoskodása alá tartozókat, valamint a más módon élőket jelenti az eredeti táblázatban. A családnevek egységesítése miatt a forrásban lévő Jákob, Silye, Milicz, Friedman, Gróz vezetékeinek helyett a Jákob, Silye, Milicz, Friedmann, Nagy neveket használtuk.

Összesen		A családfő vagy családanya foglalkozása				Jövedelem amit a családfő vagy anya évenként	
Zsidó	Keresztény	Kereskedő, kalmár		Művész vagy mesterember	Kisebb haszonbérő	elköltsz	félretesz
		Kisebb	Házaló			Ft	Ft
2	1	1				120	10
6	1				1	100	5
5					1	100	
8	1	1				100	10
5	1	1				150	20
3	1	1				100	10
5	1	1				100	15
3		1				60	
3	2				1	250	50
4	1				1	80	15
6	1				1	60	

Családfő vagy családanya neve	Családfő vagy anya	A családfővel egy háztartásban élők						
		Feleség	Gyermekek neme		Atyák	Szolgák		Szolgák Keresz- tény
			Fiú	Lány		Zsidó	Keresz- tény	
Nagy Mózes	1	1	2	2		1		
Motyós Farkas	1	1	2	1				
Schüc József	1	1		1			1	1
Kálmán Salamon	1	1	2	2				
Gács Mózes fia	1				1			1
Dávid Mózes	1	1	1					
Sári Izrael	1	1	1					
Nagy Lajos	1	1	2	1				1
Lőrinc Ábrahám	1	1		2				1
Jákob Izrael	1	1						1

Berettyószentmárton

Nagy Márton	1	1	1					
Kásztor Gergely	1	1	1	5				
Naftalin József	1	1	3	1				1
Jákob Sámuel	1	1	2	2				1
Nagy Simon	1	1						1
Gyémánt József	1	1	1					1
Nagy Bernát	1	1	1	2				
Egri Mózesné	1			5				
Nagy Ferenc	1	1	3	1				

Összesen		A családfő vagy családanya foglalkozása				Jövedelem amit a családfő vagy anya évenként	
Zsidó	Keresztény	Kereskedő, kalmár		Művész vagy mestereember	Kisebb haszonbérlet	elkölts	félretesz
		Kisebb	Házaló			Ft	Ft
7				1		100	
5			1			70	
3	2		1			100	
6					1	100	5
2	1				1	80	10
3					1	80	
3			1			60	
5	1	1				100	10
4	1				1	150	
2	1	1				70	
3					1	150	
8					1	100	
6	1				1	300	
6	1				1	200	
2	1				1	140	
3	1		1			60	
5			1			70	
6			1			20	
6			1			50	

6. melléklet – Az 1846-os zsidó összeírás⁴⁵

Családfő vagy családanya neve	Családfő vagy anya	A családfővel egy háztartásban élők							
		Feleség	Gyermekek neme		Testvérek	Atyafik	Szolgák Keresz- tény	Szolgálók	
			Fiú	Lány				Zsidó	Keresz- tény
Berettyóújfalu									
Rozinger Simon	1	1	2	1				1	
Márton Ferencné		1	3	2					1
Miliczner Lázár	1	1	2	2			1		1
Silye Izrael	1	1							1
Silye Sámuel	1	1	3	2					1
Friedmann Márton	1	1	1	1			1		1
Farkas Mózes	1	1	2	2					1
Farkas Bernát	1	1	1						1
Nagy Ferenc	1	1	1						
Silye Ferenc	1	1	2	3					1
Rozinger Izsák	1	1					1		1
Dávid Mózes	1	1							1

⁴⁵ MNL HBVL IV.4.a 10. d. fol. 223–224.; Összeírása T. N. Bihar megye Sárréti járásában kebelezett Városokban és Helységekben lakó Zsidóknak 1846-ik évről. Adattáblánkba nem került bele az eredeti táblázatból a zsidó szolga, a családfő gondoskodása alá tartozók, a kézműves és mesteremberek, a kereskedő, kalmár nagyobb kategóriája, a haszonbérő nagyobb kategóriája, a fizetések, a más módon élők, valamint az éves jövedelem krajcárja és a megtakarításokra vonatkozó kategóriái, a koldulásból élők és a 13. és 24. rovatbeli személyek állapotának magyarázatát tartalmazó oszlopok mivel ezekben nincs számadat. A 13. és 24. rovat a családfő gondoskodása alá tartozókat, valamint a más módon élőket jelenti az eredeti táblázatban. A családnevek egységesítése miatt a forrásban lévő Jákob, Rosinger, Milicer, Friedman, Schüts, Speiser, Izrael, Pacs, Herschán, Kasztor, Gros vezetéknevek helyett a Jákob, Rozinger, Miliczner, Friedmann, Schüc, Speizer, Izrael, Gács, Hersán, Kásztor, Nagy neveket használtuk.

Összesen		A családfő vagy családanya foglalkozása			Jövedelem amit a családfő vagy anya évenként
Zsidó	Keresztény	Kereskedő, kalmár		Kisebb haszonbérlet	elkölts
		Kisebb	Házaló		Ft
6				1	500
6	1			1	200
6	2		1		300
2	1	1			100
7	1	1			200
4	2			1	250
6	1			1	200
3	1			1	200
3				1	100
7	1	1			200
2	2			1	250
2	1	1			100

Családfő vagy családanya neve	Családfő vagy anya	A családfővel egy háztartásban élők							
		Feleség	Gyermekek neme		Testvérek	Atyaflk	Szolgák Keresz- tény	Szolgálók	
			Fiú	Lány				Zsidó	Keresz- tény
Izrael Sámuel	1	1		1					
Schüc József	1	1							
Fein Ignác	1	1							
Nagy Ábrahám	1	1							
Farkas József	1	1							
Miliczter Jeremiás	1	1		1					
Motyós Farkas	1	1	1	2					
Gács Mózes	1	1							
Hersán Ferenc	1	1							
Márton Izrael	1	1							
Berettyószentmárton									
Nagy Bernát	1	1	1	2					
Nagy Simon	1	1			1				1
Jákob Sámuel	1	1	4	2					1
Speizer Mihály	1	1		1					
Naftalin József	1	1	3	1		1			1
Nagy Lajos	1	1	3	4					
Kásztor Gergely	1	1	3	4					
Nagy Márton	1	1	2						1

Összesen		A családfő vagy családanya foglalkozása			Jövedelem amit a családfő vagy anya évenként
Zsidó	Keresztény	Kereskedő, kalmár		Kisebb haszonbérlet	elkölts
		Kisebb	Házaló		Ft
3				1	50
2				1	50
2		1			60
2			1		30
2				1	20
3				1	20
5			1		50
2		1			60
2				1	40
2		1			50
5			1		40
3	1	1			40
8	1	1			80
3			1		20
7	1	1			80
9		1			90
9			1		40
4	1	1			50